

i sztywnymi sterówkami. Zaczepianie się na pniu umożliwiają mu silne palce o długich pazurach.

Ptaka buduje gniazda na drzewach w szparach pękanej kory, w dziuplach, ale także w szczelinach budynków czy w stertach kamieni. W ciągu roku wyprowadza najczęściej 1–2 lęgi w okresie kwietnia i maja. Samiec śpiewa na drzewie w trakcie szukania pokarmu. Śpiew składa się z delikatnego szczebiotu złożonego z bardzo wysokich dźwięków, a następnie wysokiego długiego tręlu.

Obserwowałam pełzacza w czasie budowy gniazda we wnętrzu uszkodzonej parkowej latarni, do której przez istniejącą szczelinę znosił drobne patyczki. Gdy stałam blisko, rezygnował i odlatywał na drzewo,

trzymając patyk w dziobie. Gdy się oddalałam, przylatywał i nurkował do środka latarni (Ryc. 2). Jeśli patyczek był za duży, ptak tak sprytnie manewrował ciałem, tak się ustawiał, wykorzystując pazury i sterówki, aby zmieścić się z patyczkiem w szczelinie (Ryc. 3). Pracowitość i czujność tego ptaka wzbudziła mój podziw. Przebywając w parku lub w lesie, zwróćmy na niego uwagę nie tylko wiosną.

mgr Maria Olszowska
e-mail marjolsz@interia.pl
emerytowana nauczycielka
biologii z Mrągowa

CIEKAWSZE GATUNKI OWADÓW Z OKOLIC DĘBICY NA PODKARPACIU

Dzięki uprzejmości Redakcji *Wszechświata* miałem przyjemność zaprezentować po kilka ciekawszych gatunków roślin i grzybów. Przyszedł czas na owady, grupę bardzo liczną i ciekawą. Okolice Dębicy to duża populacja motyli krosopani hera – *Euplagia quadripunctaria* Poda, 1761, chrząszczy – zgniotka cynobrowego – *Cucujus cinnaberinus* Scopoli, 1763, biegacza urozmaiconego – *Carabus variolosus* Fabricius, 1787 i wreszcie pachnicy – *Osmoderma barnabita* Motschulsky, 1845, czy też motyli czerwończyka nieprka – *Lycaena dispar* (Haworth, 1802), czyli gatunków owadów z Załącznika II Dyrektywy Siedliskowej UE. W związku z tym, iż wymienione gatunki doczekały się w większości osobnych publikacji, tym razem zostaną pominięte. Pochylę się natomiast nad kilkoma gatunkami owadów, w większości pospolicie spotykanych, natomiast wyróżniających się ciekawymi cechami osobniczymi, miejscem występowania itp.

Krępak nabrzoziak – *Biston betularia* (Linnaeus, 1758) to motyl, przedstawiciel rodziny miernikowcowatych – *Geometridae*. W Polsce znany z całego obszaru kraju. Często spotykany w lasach liściastych i mieszanych oraz różnego rodzaju zaroślach i parkach, gdzie jego gąsienice żerują. Motyle pojawiają się w połowie maja i latają do pierwszych dni sierpnia. Pierwotnym ubarwieniem motyla były jasne barwy, które ułatwiały owadowi kamuflaż pomiędzy jasnymi porostami rosnącymi na pniach drzew. W związku z rewolucją przemysłową w XIX i XX wieku zaobserwowano w Anglii zmianę ubarwienia motyli i przewagę osobników ciemno ubarwionych. (Ryc. 1) Spowodowane to zostało obumieraniem porostów

w wyniku zanieczyszczenia powietrza, a same owady zmusiło do dostosowania się ubarwieniem do ciemniejszej kory. Fenomen ten nazwano przemę-

Ryc. 1. Krępak nabrzoziak – *Biston betularia* (Linnaeus, 1758) – forma ciemna. Fot. A. Trzeciak.

Ryc. 2. Krępak nabrzoziak – *Biston betularia* (Linnaeus, 1758) – forma jasna. Fot. A. Trzeciak.

słowym melanizmem. Obecnie, z powodu poprawy stanu środowiska naturalnego następuje proces odwrotny i znowu dominować zaczynają osobniki jasno ubarwione. (Ryc. 2).

Szczotecznicza szarawka – *Calliteara pudibunda* Hampson, 1893, kolejny gatunek motyla nocnego z rodziny brudnicowatych – *Lymantridae*. Gąsienice żerują późnym latem i jesienią na liściach buka zwyczajnego – *Fagus sylvatica.*, nie niszczą przy tym pączków, przez co żer jest mało szkodliwy dla drzewostanów. W dębickich buczynach gatunek bardzo pospolity, aczkolwiek szaro ubarwione motyle, które osiągają do 60 mm (rozpiętość skrzydeł) są mało widoczne i rzadko spotykane. Prawdziwą ucztą dla przyrodnika są pięknie prezentujące się gąsienice, wędrujące w korony drzew i schodzące późną jesienią. (Ryc. 3).

Ryc. 3. Szczotecznicza szarawka – *Calliteara pudibunda* Hampson, 1893. Fot. A. Trzeciak.

Omarlica czterokropkowa – *Dendroxena quadrimaculata* (Scopoli, 1772), chrząszcz z rodziny omarlicowatych – *Silphidae*, w Polsce spotykany sporadycznie i rzadko. Prócz charakterystycznego ubarwienia i wzoru na pokrywach, odgrywa bardzo pożyteczną rolę w przyrodzie, gdyż prowadząc drapieżny tryb życia odżywia się gąsienicami „szkodników” owadów z rzędu motyli *Lepidoptera*. (Ryc. 4). Stąd też sporadyczne stwierdzenia tego gatunku, odżywiającego się gąsienicami żerującymi na liściach w koronach drzew. Mamy go okazję spotkać przez przypadek, po ścięciu drzewa lub upadku samego osobnika na ziemię. W okolicach Dębicy spotykany dość często, przeważnie w drzewostanach ze znacznym udziałem dębu.

Ciołek matowy – *Dorcus parallelipipedus* (Linnaeus, 1758), okazały chrząszcz w rodziny jelonkowatych – *Lucanidae*. (Ryc. 5). W Polsce owad pospolicie występujący na terenach nizinnych, na pogórzach rzadki. Związany z martwym drewnem pniaków,

leżaniny gatunków drzew liściastych oraz z martwicami na żywych drzewach. W okolicach Dębicy na ogół rzadki, co kilka lat spotykany częściej.

Ryc. 4. Omarlica czterokropkowa – *Dendroxena quadrimaculata* (Scopoli, 1772). Fot. A. Trzeciak.

Ryc. 5. Ciołek matowy – *Dorcus parallelipipedus* (Linnaeus, 1758). Fot. A. Trzeciak.

Rochatyniec nosorożec – *Oryctes nasicornis* (Linnaeus, 1758), kolejny przedstawiciel chrząszczy z rodziny władczykowatych – *Dynastidae*, owad dorastający do 40 mm długości ciała. (Ryc. 6). W przypadku tego gatunku wyraźnie zaznacza się dymorfizm płciowy, samce mają na głowie „róg”, którego pozbawione są samice. Gatunek związany z dłużej przelegującym materiałem roślinnym w postaci pryzm trocin, kory czy też kompostu. Rozwój larw trwa do 4 lat, po czym na przełomie czerwca i lipca pojawiają się postaci doskonałe. W okolicach

Dębicy spotykany tradycyjnie przy tartakach czy też różnego rodzaju szkółkach.

Ryc. 6. Rochatyniec nosorożec – *Oryctes nasicornis* (Linnaeus, 1758) – pędrak oraz samica. Fot. A. Trzeciak.

Ziolarka baldaszkowa – *Phytoecia (Musaria) affinis* (Harrier, 1784) to natomiast przedstawiciel rodziny kózkowatych – *Cerambycidae*. (Ryc. 7). W

Ryc. 7. Ziolarka baldaszkowa – *Phytoecia (Musaria) affinis* (Harrier, 1784). Fot. A. Trzeciak.

Polsce znany z nielicznych stanowisk rozproszonych w różnych częściach kraju, przy czym na terenach górzystych poławiany częściej. Gatunek ten jest związany z roślinami należącymi do baldaszkowatych (*Umbelliferae*). Jako rośliny żywicielskie larw podawano w piśmiennictwie świerżabki — *Chaerophyllum* L. Postacie dojrzałe ukazują się w maju–czerwcu i przeżywają do lipca–sierpnia. Samice składają jaja w tkanki łodyg bylin, gdzie młode larwy drążą

początkowo chodnik w dół łodygi, następnie przez szyję korzeniową do korzenia. W okolicach Dębicy lokalnie pospolity, natomiast w pozostałych miejscach bardzo rzadki. Występuje przede wszystkim w miejscach zacienionych i wilgotnych, przy potokach leśnych czy też na podmokłych łąkach.

Kusokrywka większa – *Necydalis major* Linnaeus, 1758, również przedstawiciel rodziny kózkowatych, zawdzięczający nazwę rodzajową, mocno skróconym chitynowym pokrywom, które odsłaniają błoniaste skrzydła. (Ryc. 8). Osiąga długość ciała do 32 mm

Ryc. 8. Kusokrywka większa – *Necydalis major* Linnaeus, 1758. Fot. A. Trzeciak.

i związany jest z różnymi gatunkami drzew liściastych. Larwy rozwijają się w martwym drewnie konarów, pniaków czy też martwic. W skali kraju gatunek rzadki i sporadycznie obserwowany ze względu na skryty tryb życia jaki prowadzi. Znacznie częściej spotyka się żerujące w drewnie larwy. W okolicach Dębicy stosunkowo często spotykany gatunek, obserwowany przeze mnie regularnie od kilkunastu lat.

Ryc. 9. Smukwa okazała – *Scolia hirta* Schrank, 1781. Fot. A. Trzeciak

Smukwa okazała – *Scolia hirta* Schrank, 1781, przedstawiciel błonkoskrzydłych – *Hymenoptera*. Stosunkowo duża i charakterystycznie ubarwiona osa, w Polsce wszędzie rzadko spotykana. (Ryc. 9). W ostatnich latach przybywa jednak nowych stwierdzeń i stanowisk tego gatunku na terenie kraju. Jest to pasożyt larw chrząszczy z rodziny *Scarabeidae*. Samica wyszukuje w sypkiej ziemi swoją ofiarę, następnie

paraliżując ją składa w jej ciele jajko. Wylęgnięta larwa odżywia się ciałem sparaliżowanej ofiary. W okolicy Dębicy po raz pierwszy spotkałem ten gatunek w roku 2017, był to jeden osobnik, w mocno nasłonecznionym stanowisku.

Andrzej Trzeciak
atrzeciak2@wp.pl

RZADKO SPOTYKANA FORMA BARWNA GRZEBIUSZKI ZIEMNEJ *PELOBATES FUSCUS* (LAURENTI, 1768)

Ubarwienie gra istotną rolę w wielu aspektach życia zwierząt [2, 4]. Może ono zwiększać bądź zmniejszać szansę na przeżycie [3, 4] w przypadku zwierząt zmiennocieplnych oddziaływać na aspekty związane z termoregulacją ciała [11]. Płazy Amphibia, które są zwierzętami zmiennocieplnymi, charakteryzują się ogromną paletą barw, nawet w przypadku osobników tego samego gatunku [8]. Wykorzystując cechy plamistości jesteśmy w stanie rozpoznać konkretnego osobnika [10].

Wśród płazów zdarzają się także niekonwencjonalnie (w porównaniu do typowego ubarwienia gatunku)

Ryc. 1. Okazy grzebiuszki ziemnej (*Pelobates fuscus*) o rzadko spotykanej czerwonej barwie, uchwycone na ul. Lutyckiej w Poznaniu. Dwa górne zdjęcia przedstawiają osobnika opisanego w notatce (Fot. A. Sommer, 09.04.2018), dwa dolne zdjęcia – okaz zaobserwowany 10.04.2016 (Fot. M. Kaczmarek).

zabarwione osobniki. Za przykład można podać opisane w Polsce przypadki rzadkiego ubarwienia kuma-

ka nizinnego (*Bombina bombina*), rzekotki drzewnej (*Hyla arborea*), ropuchy zielonej (*Bufo viridis*), ropuchy szarej (*Bufo bufo*) oraz czerwono nakrapianej grzebiuszki ziemnej (*Pelobates fuscus*) [8, 9], którą można zaliczyć do najbardziej efektywnych odmian barwnych spośród wyżej wymienionych.

Grzebiuszka ziemna jest jednym z 18 gatunków polskich płazów, dorastającym najczęściej do ok. 60 mm długości ciała [6]. Podczas dnia zagrzebana w ziemi, aktywna jest zwłaszcza w nocy. Jedynym okresem, w którym zaznacza się jej dzienna aktywność, jest pora godowa, której początek w przeciętnych warunkach meteorologicznych przypada na marzec. Zamieszkuje tereny nizinne o średniowilgotnych glebach, często w ogrodach warzywnych lub polach uprawnych. Żywi się m.in. muchówkami (Diptera), chrząszczami (Coleoptera), gąsienicami motyli (Lepidoptera larva), dżdżownicami (Lumbricidae), ślimakami (Gastropoda). Sen zimowy spędza na lądzie, zagrzebując się na 1–2 m pod ziemię. Zasięg geograficzny występowania tego płaza obejmuje środkową, południową oraz wschodnią Europę [8] jednak jak u wszystkich płazów, jej liczebność maleje [1, 7]. W literaturze podaje się, że typowym ubarwieniem, spotykanym u większości osobników tego gatunku jest jasnopopielate, żółtawopopielate lub jasne oliwkowo-zielone tło grzbietu. Nasilenie wspomnianych barw może być zmienne i zależeć od wielu czynników. Rzadko spotykane są również formy flawistyczne, charakteryzujące się pomarańczowym ubarwieniem ciała. Takie płazy posiadają jednak czerwone źrenice oczu [8].

W Poznaniu, na ul. Lutyckiej (DK92) prowadzona jest od 2009 roku (zaś od 2012 r. finansowana przez poznański ZDM) czynna ochrona płazów przemieszczających się w Poznaniu wzdłuż rzeki Bogdanki, na obszarze pomiędzy Użytkami Ekologicznymi Bogdanka I i II [5]. W tym roku realizowana jest na podstawie zezwolenia RDOŚ nr WPN-II.6401.93.2017. AG. Polega ona na przenoszeniu osobników po-